

GYVIEJI ARCHYVAI

Jie gynė Lietuvos laisvę

Varėnos krašto kariai Nepriklausomybės kovose

Vincas Siaurusevičius iš Merkinės valsč. Rudnios kaimo į kariuomenę pašauktas 1919 m. liepos 15 d. Po tarnybos ligoninėje 1922 m. paleistas namo.

Trumpai ligoninėje tarnavo Jonas Čepukas iš Varėnos valsč. Satenelių (?) kaimo, į kariuomenę pašauktas 1920 m. rugpjūčio 28 d.; dėl sveikatos būklės jis greitai paleistas namo.

Kai kuriems kareiviams teko gydytis ligoninėse.

2 lauko ligoninėje nuo dizenterijos gydėsi 9 pėst. pulko 2 kulkosvaidžių kuopos karys, 22 m. Juozas Mikelionis iš Sarkajiedų 1920 m. rugsėjo mėn. paleistas 8 savaitėms atostogų (LCVA f. 930, ap. 7, b. 151).

To paties pulko komendantu komandoje tarnavęs Jonas Sukackas iš Varėnos I persirgo maliarija ir 1920 m. rugsėjo mėn. buvo paleistas 2 savaitėms atostogų.

Gydėsis 20-metis Kazys Miškinis iš Marcinkonių, turėjęs chronišką kairiojo peties kaulo ligą ir randą, 1920 m. lapkričio mėn. visai paleistas iš kariuomenės.

2 atskirame lazarete tarnavęs 18 m. Jonas Plokštys iš Margionių dėl sulaužytos de-

šinės kojos nesutvirtėjusio kaulo 1921 m. lapkričio mėn. išleistas 2 mėnesiams pailsėti.

2 pėst. pulko ryšių komandos karys Juozas Juškevičius iš Smalninkų, turėjęs dažnai pasikartojantį funkcinį širdies susirgimą ir geltos kataro liekanas, 1922 m. birželio mėn. paleistas 4 mėnesių atostogų.

7 pėst. pulko 2 kulkosvaidžių kuopos eilinis, 26 m. Jokūbas Damkauskas iš Pilvingių dėl plokščiapėdiškumo 1922 m. rugpjūčio mėn. perkeltas į nerikiuotės tarnybą.

Eilinis Teofilus Bolšakovas (g. 1898 m.) iš Sukarepkos kariuomenėje tarnavo nuo 1922 m. birželio 9 d. Birželio 18 d. pasiūstas į karo ligoninę. Iš kariuomenės paleistas 1923 m. gruodžio 1 d. (LCVA f. 930, ap. 7, b. 145).

Šauliai partizanai ir milicininkai

Atskirą Lietuvos nepriklausomybės gynėjų grupę sudaro anų metų šauliai partizanai ir neutraliosios juostos milicininkai. Šaulių partizanų kovos veiksmams vadovavo IV lauko štabas, 1920 m. pradžioje atsikėlęs į Alytų, o vėliau į Merkinę.

Varėnos krašte partizanavimas bene anksčiausiai ėmė

reikštis Perlojoje. Jos partizanai pirmą kartą su lenkais susidūrė 1918 m. pabaigoje, o 1919 m. naktį iš sausio 6-osios į 7-ąją atrėmė lenkų kuopą. 1920 m. rugsėjo mėn. perlojiškiai partizanai persitvarkė į šaulių būrį. Jo veikla apėmė ruožą nuo Merkinės iki Valkininkų. Rugsėjo-spalio mėnesiais Perlojos šaulių būrys laikė barą su 1 pėst. pulku, paskui su 6 pėst. pulku. Su 1 pėst. pulko 4 kuopa perlojiškiai veikė prie Nočios, spalio 8 d. gynė gimtąją Perloją, spalio 16 d. dalyvavo Valkininkų kautynėse ir kt.

Valkininkų šauliai dalyvavo kautynėse su lenkais Dargužių kaime 1920 m. spalio 15 d., o kitą dieną su iš Kauno atvykusiu šaulių moksleivių būriu gynė Valkininkų miestelį.

Jau 1918 m. rudenį būta partizanų užuomazgų Nedzingėje. Iš atskirų būrelių 1919 m. rudenį sudarytas slaptas Nedzingės partizanų būrys. Jo steigėjas ir vadas – Vadėnų mokytojas Ignas Balčiūnas.

Apie 1919 m. pabaigą partizanų veikla prasidėjo Jakėnų apylinkėje. Iniciatoriai – kę tik iš Marijampolės mokytojų kursų grįžę pusbroliai Vincas Keršys ir Motiejus Aldonis. Tačiau paskui be vadų likę Ja-

kėnų bei Akmens apylinkių partizanų būrys kuriam laikui pakriko ir vėl organizuotis ėmė tik 1920 m. vasarą.

Abipus Lenkijos-Lietuvos demarkacijos linijos Tautų Sąjunga 1920 m. vėlyvą rudenį buvo nustačiusi 16 km pločio neutralią juostą, kurioje abi pusės neturėjo teisės laikyti kariuomenių; jos iš juostos turėjo pasitraukti gruodžio 3 d. Tačiau lenkai terorizavo ne tik neutralios juostos kaimus, bet rengė išpuolius ir į kitą jos pusę.

Neutrali juosta padalinta 1923 m. vasario 3 d., ką kovo 15 d. Paryžiuje patvirtino Ambasadorių konferencija, palikusi Lenkijai jos užgrobtą Rytų Lietuvą su Vilniumi ir Varėna. Lietuvai skirtą juostos dalį gegužės 14 ir 23 d. užėmė mūsų kariuomenė.

Lietuvos valstybei stojantis ant kojų, tvarkai užtikrinti miesteliuose ir didesniuose kaimuose kūrėsi milicija. Ją paprastai organizuodavo aktyvesnieji vietos visuomenės veikėjai ir parapijų komitetai. Pvz., 1919 m. liepos mėn. milicijos nuovada įsisteigė Merkinėje. Milicija tuo metu veikė ir Varėnoje I bei Marcinkonyse. Varėnoje I veikliausi milicijos organizatoriai buvo kunigas Juozas Stašys, girininkas Juozas Makselė ir Juozas Kazulionis. Tik 1919 m. vasaros pabaigoje užplūdusi lenkų kariuomenė Varėnos I ir Marcinkonių miliciją nuginklavo. Dar iki neutralios juostos laikų sava milicija buvo „Perlojos respublikoje.“

Prie Lietuvos užsienio reikalų ministerijos 1922 m. birželio mėn. sukurta tarpžinybinė komisija – Rytų Taryba (arba Lietuvos žemių atvadavimo komisija), organizavusi neutralios juostos liaudies miliciją. Jos vyriausiuoju komendantu paskirtas Juozas Mikucis (slapyvardis Liaudanskis); jis buvo ir Lietuvos Rytų partizanų vadas. Milicijos štabas buvo Kaišiadoryse, o Širvintose, Giedraičiuose ir Valkininkų gelež. stotyje įkurtos komendantūros (nuovados), nors pastarosios centras buvo ne tiek stotis, kiek Jakėnų kaimas.

Varėnos krašte liaudies milicija veikė daugiau dabartinio rajono šiaurinėje dalyje. Milicija buvo vidaus tvarkos užtikrinimo ir pasipriešinimo lenkų invazijai specifinė forma. Jos veikla ne tik persipynė su partizanų ir šaulių veiksmomis, bet daug kur su jais visiškai sutapo. Milicininkai buvo neutralios juostos ir iš lenkų okupuotos Lietuvos dalies atbėgę vyrai. Valkininkų stoties komendantas buvo mokytojas iš Jakėnų Vincas Keršys, milicijos viršininku paskui tapo Stasys Puzas. Milicijoje tarnavo kai kurie iš Lietuvos kariuomenės paleisti vyrai.

Antai neutralios juostos Varėnos-Rūdiškių ruože į miliciją 1922 m. birželio 1 d. įstojo Motiejus Aldonis (Jakėnai), Mozė Stadalninkas (Genionys), Petras Kieras (Urkionys), Juozas Lukšys (Perloja), Simas Taraila ir Andrius Taraila iš Kuklių, 8 vyrai iš Valkininkų gelež. stoties: Juozas, Jonas ir Julius Tarailos, Jokūbas Lebednykas, Simas Bariškauskas, Vincas Banuškevičius, Jonas Radzevičius, Vincas Taraškevičius, taip pat Jonas Barysas iš Biekšių, Simas Staknys ir Aleksandras Špokas iš Dargužių, Jonas Kondratavičius (Valkininkai), Antanas Zalieckas (Vaitakarėmis), Jonas Noreika (Kaniūkai, Jakėnų sen.). M. Aldonis buvo komendantu padėjėjas.

Kitame sąraše yra du nauji milicininkai iš Varėnos krašto – Aleksas Rizgelis (Čižiūnai) ir Vincas Nedzinskas (Valkininkų stotis). Valkininkų stoties komendantu V. Keršio kalbų ministerijos 1922 m. birželio mėn. sukurta tarpžinybinė komisija – Rytų Taryba (arba Lietuvos žemių atvadavimo komisija), organizavusi neutralios juostos liaudies miliciją. Jos vyriausiuoju komendantu paskirtas Juozas Mikucis (slapyvardis Liaudanskis); jis buvo ir Lietuvos Rytų partizanų vadas. Milicijos štabas buvo Kaišiadoryse, o Širvintose, Giedraičiuose ir Valkininkų gelež. stotyje įkurtos komendantūros (nuovados), nors pastarosios centras buvo ne tiek stotis, kiek Jakėnų kaimas.

kackas bei kt.).

Nuo 1922 m. rugsėjo 1 d. milicininkais laikyti: Jonas Peciuikonis, Jonas Jankauskas ir Stasys Puzas iš Dargužių, Stasys Vilkišius iš Kuklių. Prašymą priimti į milicininkus rugsėjo 9 d. parašė Jurgis Peciuikonis iš Dargužių.

1922 m. rugsėjo 24 d. į miliciją priimti iš lenkų pusės pabėgę 16 vyrų, kilę nuo Rudnios, Dubičių, Nočios, Marcinkonių. Ryšinininku nuo spalio 20 d. priimtas Bronius Kraulaidis. Priimti į miliciją spalio 25 d. prašė 8 Lynežerio vyrai. Tačiau greitai – nuo gruodžio 1 d. – I rajono milicijos viršininko F. Šemetos siūlymu visi jie buvo atleisti (priežastys dokumentuose nenurodytos).

1922 m. lapkričio mėn. į miliciją stojo Jonas Dvareckas iš Puvočių, Juozas Balevičius, Kazys Blusevičius, Juozas Rižauskas (kilęs nuo Birštono, iš Matiešonių kaimo, tačiau gyvenęs Varėnoje I, o baigiantis II pasaul. karui pasitraukęs į Vakarų ir miręs Hamburge, Vokietijoje), Stasys Mikelionis iš Kuršių, trys vyrai – Klimas Akulavičius, Stasys Kaziukonis ir Kostas Simonavičius – iš Noškūnų, Augustas Lupkevičius, Jonas Vilkinis, Daminas Svirskas ir Aleksas Sinkevičius iš Palkabalio, Juozas ir Jonas Černiauskai bei Matas, Stasys ir Vincas Norkūnai, Aleksas Antulis, Matas Baranauskas, Mykolas Bukša, Salva Zalieckas iš Krūminių, Vincas Taraila iš Valkininkų gelež. stoties, Stasys Marcinkevičius iš Čebatorių, Stasys Blaželionis iš Užuperkasio, Juozas Uždavinys iš Dargužių, Vincas Gilvinauskas iš Čižiūnų. Gruodžio pradžioje priimti Stasys Banuškevičius iš Vaitakarėnio ir Ambraziejus Petrušis iš Čebatorių. Atleisti iš šaulių grupės ir priskirti prie Valkininkų milicijos prašė Stepas Ulbinas ir Jonas Barčys iš Ūtos (Kaniavos sen.). Pastarasis 1920 m. lapkričio mėn. dalyvavo Giedraičių mūšyje.

Tešynys. Pradžia Nr. 49, 50, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 70

Vytautas Valentinas ČESNULIS

Paminklas žuvusiems už Tėvynę 1919-1920 m. Senosios Varėnos kapinėse

Varėnos grybų šventės spaudoje

Su Grybų švenčių akimirkomis publikacijose supažindina Varėnos viešojoje bibliotekoje (II aukšte) parengta spaudinių paroda „Grybų šventės Varėnoje“

Pirmoji Grybų šventė Varėnoje vyko 1987 m., spalio 24 d. miesto centre, prie rajono vykdomojo komiteto. Jos išpūdzius aprašė A. Tendzegolskis laikraštyje „Raudonoji vėliava“ (1987, lapkr. 3). 1988 m. varėniškius Grybų šventė pakvietė antrą kartą. Šventėje dalyvavo daugybė rajono folkloro ansamblių, universiteto kolektyvas, „Lėlės“ teatro aktoriai, „Armonikos“ ansamblis. Trečioji Grybų šventė vyko tik 1997 metais, grybavimo varžytuvėse dalyvavo 20 žmonių. Grybų šventės Varėnoje šurmuliavo 1998 ir 1999 metais. 2001 m. šeštą kartą vykusią Grybų šventę savo apsiankymu pagerbė JAV ambasadorius Lietuvoje Džonas Teftas, kuris pirmą kartą savo gyvenime grybavo Varėnos miškuose.

Grybų šventės tapo tradiciniu renginiu ir Varėnoje organizuojamos kiekvienais metais.

2003 m. rugsėjo 27 d. vykusio Grybų šventė sutapo su Varėnos (Senosios Varėnos) 590-mečiu ir su Dainavos krašto vardo 750-mečiu. Šioms sukaktims paminėti buvo skirtos trys patrankų salvės: už Lietuvą, už Dainavą, už Varėną. Šventę pajavirino pirmasis Lietuvos grybavimo čempionatas Varėnos rajono mero taurei laimėti. Šiame čempionate

dalyvavo 13 komandų po keturis dalyvius kiekvienoje.

2005 m. rugsėjo 24 d. pirmą kartą Grybų šventė buvo surengta Varėnos miesto parke. Tai buvo jau dešimtoji Grybų šventė, o trečiajame Lietuvos grybavimo čempionate dalyvavo net 48 šalies ir užsienio komandos.

2012 m. rugsėjo 29 d. vykusio Grybų šventė skambiu pavadinimu „Su gimimo diena, Europos grybų sostinė!“ buvo skirta Varėnos miesto 150-mečio jubiliejui paminėti.

2015 m. rugsėjo 26 d. Grybų šventė „Grybų pilni aruodai – neišsemti senolių išminties lobiai“ buvo surengta jau dvidešimtąjį kartą ir skirta Etnografinių regionų metams.

Rugsėjo 24 d. Varėnoje Grybų šventė vyks jau 21-ąjį kartą.

Apie Varėnoje vykusias Grybų šventes ir grybavimo čempionatus paskelbta daugybė straipsnių rajono ir respublikos spaudoje. Parodoje eksponuojamos šių straipsnių kopijos, lankstinukai bei nuotraukos, kuriose užfiksuotos švenčių akimirkos.

Elena GLAVICKIENĖ

Varėnos viešosios bibliotekos

Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriaus vedėja

